

УДК 005.72

Ганна ІВАЩЕНКО

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічного аналізу,
Харківський національний економічний університет

Тетяна ЧЕЧЕТОВА-ТЕРАШВІЛІ

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічного аналізу,
Харківський національний економічний університет

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА ЗА КРИТЕРІЄМ ЕФЕКТИВНОСТІ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ

Проведено градацію рівнів машинобудівних підприємств Харківського регіону за критерієм ефективності їх діяльності за допомогою кластерного аналізу. Виявлено підприємства з високим, несталим та низьким рівнем ефективності діяльності. Проведена кластеризація підприємств дозволить підвищити ефективність їх стратегічного управління.

Ключові слова

Управління, аналіз, кластер, стратегія, рівень, дендрограма, градація.

Вступ. Ефективність діяльності підприємства виступає одним із головних критеріїв його конкурентоспроможності та основою забезпечення сталого економічного зростання. Для стратегічного управління розвитком підприємств виникає необхідність провести градацію рівнів ефективності діяльності підприємств. Враховуючи той факт, що жодна з вітчизняних галузей економіки не здатна функціонувати без продукції машинобудування, можна стверджувати, що доцільно аналізувати розвиток з урахуванням критерію ефективності діяльності, перш за все, підприємств машинобудівного комплексу. Накопичення та збільшення потенціалу машинобудівного комплексу є одним з визначальних напрямків оздоровлення національної економіки. Зважаючи на це визначення та аналіз рівнів ефективності діяльності машинобудівних підприємств є ключовим завданням в сучасних економічних реаліях.

Розвитком теорії ефективності діяльності підприємства займалися провідні вчені-економісти: Роберт Каплан, Девід Нортон, Л. Мейсел, К. Адамс, П. Робертс, Нільсон-Горан Олів'є, Жан Рій, Магнус Веттер [3-10]. Але надзвичайно актуальною та невирішеною науковою проблемою є визначення та розмежування рівнів ефективності діяльності підприємств.

Постановка завдання. Метою написання статті є проведення аналізу градації рівнів машинобудівних підприємств за ознакою ефективності їх діяльності. Для проведення градації рівнів машинобудівних підприємств доцільно використовувати кластерний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Для проведення поглибленого аналізу ефективності підприємства першочерговим та головним завданням є формування системи показників. Таку систему сформовано на основі процесного підходу за групами показників, які комплексно характеризують функціональні сфери діяльності [4]. Функціональна сфера діяльності – робота, яка виконується сукупністю підрозділів для досягнення цілей підприємства. В дослідженні виділяються ключові функціональні сфери діяльності: виробнича, фінансова, інноваційно-інвестиційна для визначення рівнів ефективності діяльності підприємств. Дослідження ефективності діяльності проведено на базі 26 машинобудівних підприємств Харківського регіону. Створюючи найактивнішу частину основних виробничих фондів – зняття праці, машинобудування істотно впливає на темпи й напрями науково-технічного прогресу в інших галузях господарства, зростання продуктивності праці та інші показники, що визначають ефективність діяльності. Підвищення ефективності машинобудівного виробництва визначається не лише впровадженням нових типів машин і устаткування, вдосконаленням його галузевої структури, реконструкцією та технічним переозброєнням. Великі можливості приховані у виявленні та використанні наявних резервів зростання ефективності їх діяльності.

Доцільність виконання класифікації досліджуваних підприємств за ознакою ефективністю їх діяльності обґрунтовується необхідністю врахування їх специфіки та основних тенденцій діяльності та розвитку. Для досягнення цієї мети адекватним

вважаємо метод кластерного аналізу. Основною метою кластерного аналізу є виділення у вихідних багатомірних даних таких однорідних підмножини, щоб об'єкти усередині груп (кластерів) були схожі відповідно до мети дослідження один на одного, а об'єкти з різних груп – не схожі [2]. Під «подібністю» розуміється близькість об'єктів у багатомірному просторі ознак, і тоді задача зводиться до виділення в цьому просторі природних скупчень (кластерів).

Процедуру кластерного аналізу виконано за допомогою пакету прикладних програм “STATGRAPHICS PLUS” [1]. Для виділення кластерів досліджуваних підприємств використано модуль Cluster Analysis статистичного пакету Statgraphics Plus for Windows. Дендрограму кластерів машинобудівних підприємств Харківського регіону для проведення оцінки та аналізу ефективності діяльності представлено на рис. 1.

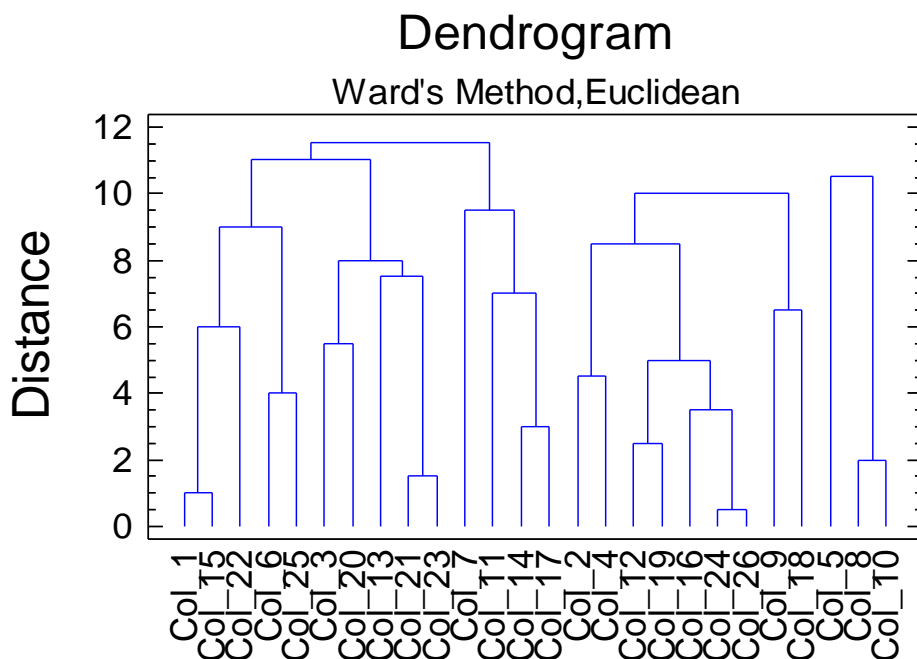

Рис. 1. Дендрограма кластерів машинобудівних підприємств Харківського регіону для проведення оцінки та аналізу ефективності діяльності

Першочерговим завданням є виділення класів підприємств з метою проведення оцінки та аналізу ефективності їх діяльності. Таким чином, було виділено 3 кластери (табл. 1).

В дослідженні при проведенні кластерного аналізу підприємств використано метод Уорда, що приводить до утворення кластерів приблизно рівних розмірів з мінімальною внутрішньокластерною варіацією. В процесі проведення кластерного аналізу застосовано евклідову відстань з попередньою стандартизацією змінних.

Таблиця 1. Кластеризація машинобудівних підприємств за рівнем ефективності діяльності

№ кластеру та його назва	Назва підприємства
1 кластер підприємств з високим рівнем ефективності діяльності	ВАТ «Автрамат»
	ВАТ «Харківський завод електромонтажних виробів»
	ВАТ завод «Електромаш»
	ЗАТ «Харківський інструментальний завод»
	ДП завод «Електроважмаш»
	ВАТ «Завод ім. Фрунзе»
	Колективне підприємство машинобудівний завод «Червоний промінь»
	ВАТ «Харківський підшипниковий завод»
	ВАТ «Харківський електроапаратний завод»
	ВАТ «Харківський електротехнічний завод «Укрелектромаш»
	ВАТ «Куп'янський ливарний завод»
	ВАТ «Точприлад»
	ЗАТ «Харківський велосипедний завод ім. Г. І. Петровського»
ВАТ «ХТЗ ім. Орджонікідзе»	
2 кластер з несталим рівнем ефективності діяльності	ВАТ «РОСС» (ВАТ «Харківський завод агрегатних верстатів»)
	ВАТ «Харківський завод штампів і пресформ» «Харківзалізобетон»
	ВАТ «Форез»
	Харківський електромеханічний завод
	ЗАТ «Харківський завод електромонтажних виробів № 1»
	ВАТ «Електромашина»
	ЗАТ завод «Південкабель»
3 кластер підприємств з низьким рівнем ефективності діяльності	ВАТ «Харківський дослідний завод технологічного оснащення»
	ДП завод «Протон»
	ВАТ «Лозовський ковальсько-механічний завод»
	ЗАТ НВО «Турбоенергосервіс»
	ВАТ «Чугуївська паливна апаратура»

Підприємства, які утворили перший кластер визначено як такі, на яких спостерігається високий рівень ефективності їх діяльності. При цьому необхідно враховувати, що встановлено лише незначно вищий рівень в порівнянні з іншими досліджуваними підприємствами. При проведенні економічного аналізу діяльності

цих підприємств та дослідженні ефективності їх управлінської системи виявлено також значні недоліки, але в порівнянні з іншими ефективність їх діяльності дещо вища. Така ситуація пов'язана з підвищенням виробничого потенціалу підприємств, основними індикаторами цього є зростання темпів фондоозброєності, продуктивності праці, коефіцієнта покриття, рентабельності за операційною діяльністю.

До складу другого кластеру виявлено включення семи підприємств різних за ефективністю своєї діяльності. Цей кластер визначено як кластер з несталим рівнем ефективності діяльності. Але насправді в ньому досить складно визначити рівень ефективності. В результаті проведеного аналізу діяльності підприємства виявлено суперечності досліджених факторів. Зокрема, при значному підвищенні коефіцієнту покриття інвестицій та виробничого потенціалу, знижується продуктивність праці, рентабельність за операційною діяльністю, знижується коефіцієнт автономії.

Підприємства, які утворили третій кластер визначено як такі, що відрізняються низьким рівнем ефективності їх діяльності. Такий висновок зроблено виходячи з того, що відбувається зниження продуктивності праці, підвищення коефіцієнта фінансової залежності, зниження коефіцієнта абсолютної ліквідності та коефіцієнта автономії. Такі загальні тенденції засвідчують про підвищення залежності від залученого капіталу, та як наслідок виплату значних грошових сум за відсотками за отриманими кредитами. Підприємства третього кластеру перейшли критичну точку, коли з додатковим залученням позикового капіталу, відбувається не підвищення, а зниження дохідності підприємства та ефективності його діяльності. Зниження продуктивності праці засвідчує про зниження зацікавленості персоналу в результатах праці в зв'язку зі зниженням мотивації.

У цій ситуації ще існує можливість відновлення рівноваги між власними та залученими коштами за рахунок поповнення джерел власних засобів, скорочення дебіторської заборгованості та прискорення оборотності запасів.

Стратегічне управління розвитком підприємства базується на проведенні ґрунтовного дослідження стійкості розподілу підприємств на кластери за критерієм

ефективності їх діяльності. Розподіл підприємств на кластери за 2005, 2006, 2007, 2008 та 2009 роки подано в табл. 2.

Таблиця 2. Дослідження стійкості розподілу підприємств на кластери за критерієм ефективності їх діяльності

Рік	Підприємства, які включено до складу кластера
2005	Кластер підприємств з низьким рівнем ефективності діяльності: ЗАТ «Харківський завод електромонтажних виробів № 1», ЗАТ НВО «Турбоенергосервіс», ВАТ «Точприлад», ДП завод «Протон»
	Кластер підприємств з середнім рівнем ефективності діяльності: ВАТ «РОСС» (ВАТ «Харківський завод агрегатних верстатів»), ВАТ «Харківський завод штампів і пресформ» «Харківзалізобетон», ВАТ «Форез», Харківський електромеханічний завод, ВАТ «Електромашина», ВАТ «Харківський дослідний завод технологічного оснащення», ВАТ «Лозовський ковальсько-механічний завод», ВАТ «Чугуївська паливна апаратура», ВАТ «Куп'янський ливарний завод», Колективне підприємство машинобудівний завод «Червоний промінь»
	Кластер підприємств з високим рівнем ефективності діяльності: ЗАТ завод «Південкабель»
2006	Кластер підприємств з низьким рівнем ефективності діяльності: ЗАТ «Харківський завод електромонтажних виробів № 1», , ЗАТ НВО «Турбоенергосервіс», ВАТ «Точприлад», ДП завод «Протон»
	Кластер підприємств з середнім рівнем ефективності діяльності: ВАТ «РОСС» (ВАТ «Харківський завод агрегатних верстатів»), ВАТ «Харківський завод штампів і пресформ» «Харківзалізобетон», ВАТ «Форез», Харківський електромеханічний завод, ВАТ «Електромашина», ВАТ «Харківський дослідний завод технологічного оснащення», ВАТ «Лозовський ковальсько-механічний завод», ВАТ «Чугуївська паливна апаратура» , ВАТ «Куп'янський ливарний завод», Колективне підприємство машинобудівний завод «Червоний промінь»
	Кластер підприємств з високим рівнем ефективності діяльності: ЗАТ завод «Південкабель»
2007	Кластер підприємств з низьким рівнем ефективності діяльності: ЗАТ НВО «Турбоенергосервіс»
	Кластер підприємств з середнім рівнем ефективності діяльності: ВАТ «РОСС» (ВАТ «Харківський завод агрегатних верстатів»), ВАТ «Харківський завод штампів і пресформ» «Харківзалізобетон», ВАТ «Форез», Харківський електромеханічний завод, ВАТ «Електромашина», ВАТ «Харківський дослідний завод технологічного оснащення», ВАТ «Лозовський ковальсько-механічний завод», ВАТ «Чугуївська паливна апаратура» , ВАТ «Куп'янський ливарний завод», Колективне підприємство машинобудівний завод «Червоний промінь», ВАТ «Точприлад», ДП завод «Протон», ЗАТ «Харківський завод електромонтажних виробів № 1»
	Кластер підприємств з високим рівнем ефективності діяльності: ЗАТ завод «Південкабель»
2008	Кластер підприємств з низьким рівнем ефективності діяльності: ЗАТ «Харківський завод електромонтажних виробів № 1»
	Кластер підприємств з середнім рівнем ефективності діяльності: ВАТ «РОСС» (ВАТ «Харківський завод агрегатних верстатів»), , ВАТ «Харківський завод штампів і пресформ» «Харківзалізобетон», ВАТ «Форез», Харківський електромеханічний завод, ВАТ «Електромашина», ВАТ «Харківський дослідний завод

	технологічного оснащення», ВАТ «Лозовський ковальсько-механічний завод», ВАТ «Чугуївська паливна апаратура» , ВАТ «Куп'янський ливарний завод», Колективне підприємство машинобудівний завод «Червоний промінь», ВАТ «Точприлад», ДП завод «Протон», ЗАТ НВО «Турбоенергосервіс»
	Кластер підприємств з високим рівнем ефективності діяльності: ЗАТ завод «Південкабель»
2009	Кластер підприємств з низьким рівнем ефективності діяльності: ЗАТ «Харківський завод електромонтажних виробів № 1»
	Кластер підприємств з середнім рівнем ефективності діяльності: ВАТ «РОСС» (ВАТ «Харківський завод агрегатних верстатів»), ВАТ «Харківський завод штампів і пресформ» «Харківзалізобетон», ВАТ «Форез», Харківський електромеханічний завод, ВАТ «Електромашина», ВАТ «Харківський дослідний завод технологічного оснащення», ВАТ «Лозовський ковальсько-механічний завод», ВАТ «Чугуївська паливна апаратура», ВАТ «Куп'янський ливарний завод», Колективне підприємство машинобудівний завод «Червоний промінь», ВАТ «Точприлад», ДП завод «Протон», ЗАТ НВО «Турбоенергосервіс»
	Кластер підприємств з високим рівнем ефективності діяльності: ЗАТ завод «Південкабель»

На основі проведеного аналізу можна зробити наступні висновки: у даній галузі лише одне підприємство з досліджуваних входить до складу кластера з високим рівнем ефективності діяльності – ЗАТ завод «Південкабель». Більшість досліджуваних підприємств знаходяться на середньому рівні – підприємства: ВАТ «РОСС» (ВАТ «Харківський завод агрегатних верстатів»), ВАТ «Харківський завод штампів і пресформ» «Харківзалізобетон», ВАТ «Форез», Харківський електромеханічний завод, ВАТ «Електромашина», ВАТ «Харківський дослідний завод технологічного оснащення», ВАТ «Чугуївська паливна апаратура», ВАТ «Лозовський ковальсько-механічний завод», ВАТ «Куп'янський ливарний завод», Колективне підприємство машинобудівний завод «Червоний промінь». У кластер з низьким рівнем ефективності діяльності частіше потрапляли такі підприємства як: ЗАТ «Харківський завод електромонтажних виробів № 1», ЗАТ НВО «Турбоенергосервіс», ВАТ «Точприлад», ДП завод «Протон».

Проаналізувавши за п'ять років рівень ефективності діяльності підприємств, використовуючи кластеризацію, можна зробити висновок про те, що в галузі спостерігається конкурентостійкість за критерієм ефективності діяльності. Підприємствам, які включено до складу кластера з низьким рівнем ефективності діяльності необхідно здійснити комплекс заходів, які приведуть до його підвищення. Тобто, цим підприємствам необхідно здійснювати заходи щодо збільшення

прибутку шляхом розширення виробництва і відповідно реалізації, заключити вигідніші контракти з покупцями, також потрібно збільшувати розмір власного капіталу шляхом залучення нових акціонерів та емісії цінних паперів.

Висновки. Основним недоліком системи управління досліджуваних підприємств є їх ізолюваність та націленість на одиничні фактори. Одиничні відносні показники мають обмежену цінність, тому що принципове значення для ефективного управління має оцінка загальних тенденцій. Крім того, зміни в одному показнику можуть мати значення тільки тоді, якщо воно співвідноситься з іншими показниками. Тому підвищення ефективності діяльності підприємствами повинне забезпечувати розгляд господарських процесів всіх взаємозв'язків, взаємозалежностей та взаємообумовленості ключових показників та сфер діяльності.

Таким чином, при інтерпретації результатів виконання кластерного аналізу з метою проведення аналізу та оцінки ефективності діяльності виявлено протиріччя, зокрема, при визначенні другого кластера. Тому, апіорно стверджуємо про необхідність проведення удосконаленої класифікацію з самонавчанням мережі серед підприємств другого та третього кластерів.

Список літератури

1. Боровиков В. STATISTICA. Искусство анализа данных на компьютере: Для профессионалов. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2003 – 688 с.;
2. Куліков П.М. Економіко-математичне моделювання фінансового стану підприємства: навчальний посібник / П. М. Куліков, Г. А. Іващенко. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2009. – 152 с.;
3. Ольве Нильс-Горан. Оценка эффективности деятельности компании / Ольве Нильс-Горан, Жан Рой, Магнус Ветер / Практическое руководство по использованию сбалансированной системы показателей: Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2003. – 304 с.;
4. Отенко І. П. Аналіз та оцінка стратегічного потенціалу підприємства: наукове видання / І. П. Отенко, Л. М. Малярець, Г. А. Іващенко. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2007. – 208 с.;
5. Томпсон-мл., Артур, А., Стрикленд Ш, А., Дж. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации для анализа, 12-е издание: Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2002. – 928 с.;
6. Управление – это наука и искусство: А. Файоль, Г. Эмерсон, Ф. Тейлор, Г. Форд. – М.: Республика, 1992. – 351 с.;
7. Управление организацией: Учебник / Под ред. А. Г. Поршнева, З. П. Румянцевой, Н. А. Саломатина. – 3-е изд. – М.: Инфра-М, 2003. – 716 с.;
8. Хэмел Г., Прахалад К., Томас Г., О'Нил Д. Стратегия гибкости / Пер. с англ. – СПб.: Питер, 2005. – 384 с.;
9. Шершньова З. Є. Стратегічне управління: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2004. – 699 с.;
10. Экономическая стратегия фирмы: Учеб. пособие / Под ред. А. П. Градова. – 3-е изд., испр. – СПб.: Спец-Лит, 2000. – 589 с.